

Ludwig Tieck, a kezdeményező

Annak a művészetnek, annak az irodalomnak, amelyet a századvégtől, a századelőtől modernnek szokás nevezni, egyik legfontosabb előképe és igen sokban ihletője is a romantika, mindenekelőtt a német és az angol romantika. A német romantika egyik legsokoldalúbb kezdeményező alakja Ludwig Tieck (1774—1853), akinek nevével szinte minden műfaj és irány előzményeit tárgyaló írásban találkozunk. Ez a sokműfajú és sok irányba tekintő magatartás, persze, nemcsak öreá, hanem szinte az egész német romantikára, különösen pedig annak első nemzedékére, az ún. jénai iskolára jellemző.

A mai ember, még az iskolázott ember is, ha a romantika szót hallja, rendszerint valami operettszerű históriára, könnyű olasz szerelmi filmtörténetre, kamaszlányos álmodozásra gondol. A magasan iskolázottak egy része viszont, nem utolsósorban Lukács György és tanítványai nyomán, olyan szellemi-irodalmi mozgalomra, amely mögött társadalmi haladást gátló törekvések búzódnak meg, s a világ megismerését bátrítottó magatartás-fajták találhatók.

A romantika valójában az egykor oly hatalmas eredményeket nyújtott fölvilágosodásnak kiüresedett és ellaposodott, gépies és dogmaszerűvé lett gondolkodására való visszabátás. Annak érzékelése, hogy az emberi lélek, az emberi sors és történelem sokkal bonyolultabb annál, sembogy azt egyszerűen képletekbe, batás-ellenbatásszerű mechanizmusok magyarázatába lehetne szorítani. Miközben érezte a romantika ezt a tévősvényekkel és zsákutcákkal teli bonyolultságot, szenvedett is tőle s ezerféle menekésmegoldással kísérletezett. Vágyakozva tekintett olyan világokra, környezetekre és korokra, amelyekről föltételezte, amelyekről szerette volna binni, hogy akkor és ott az emberek lelkét kétség nem gyötörte, egyformán és őszinte hittel vélekedtek az emberről és világról. Így hol a középkor, hol a keleti társadalmak, hol a falusi földművelő nép életére vetítette ezt a vágyát. Am a nagyok tudták, érezték, hogy ez éppen úgy illúzió, mint a képzelet világába való menekülés is. A régi korok teljes bitű kereszténysége felé fordulás is általános, ám ugyancsak kínzó bizonyosságérzettel teli annak lehetséges voltát illetően. Az a fájdalmasan önjónikus és az a rezignáltan elégikus vonása az irányzatnak, mely hol kesernyés játékosággal, hol merengő melankóliával, hol groteszk fintorral mutatkozott meg, a kivágyakozásnak és bizonytalanságnak ebből a kettős érzetéből fakadt.

Ez az önmagával küzdő, a megismerés és a megvalósítás lebetőségeinek kétségeivel birkózó korszak az emberi léleknek s az emberi történelemnek számtalan olyan ellentmondásos vonását ismerte föl vagy csak érzékelt vagy csak sejtette, amelyek addig szinte ismeretlenek voltak. Nagy filozófusok, zeneszerzők, írók több korszakra való seregét adta e fölismerések és megsejtések jegyében ez a korszak.

Tieck nem tartozott az igazán nagyok közé. Hibetetlenül érzékeny volt kiballani a kor kérdéseit és leleményes megtalálni a megjelenítés lebetőségeit. De sem egyikben, sem másikban nem batolt igazán mélyre. Mérhetetlen munkakedvvel és munkabírással, kíváncsisággal és hiúsággal folyton újabb és újabb próbák felé fordult. Néhány kiemelkedő művet szinte minden területen, minden műfajban sikerült alkotnia, de művei többsége ma már csak irodalomtörténeti anyag. Am mind a jelenkori színbáz, mind a modern elbeszélés, mind a mai, oldottabb szerkezetű vers előtörténetét éppúgy nehez nélkülülr elképzelni, mint a kultúrtörténetbe ágyazott epikáét vagy a mesék világának ún. mélylélektani értelmezését, illetőleg parabolikus-jelképes művészi felhasználását.

A középkori és reneszánsz keretes mesét különösen kedvelte, s kalandos és titokzatos történeteinek kereteit a kor sejtéseinek és aggodalmainak, fölismeréseinek és bizonytalanságainak atmoszférájával töltötte meg, egyszer játékos iróniával, máskor szorongó csapongással, majd meg tettetett naivitással. Különös érzéke volt a muzikalitáshoz, a zenei szerkesztéshez és szövegalkotáshoz. Írt olyan verseket — mint napjainkban nálunk néha Weöres Sándor —, amelyeknek fogalmi jelentése alig volt, csak nagyszerű zenei szuggesztívója. Elbeszélései, regényei egyes részletei elé pedig nemegyszer nemcsak zenei jelzéseket írt, hanem olyan szócsoportokat, szósorozatokat is, amelyeknek ugyan semmi beszédértelme nem volt, volt viszont remek muzsikájuk. Hasonlóképp kitűnően élt a jelképek lehetőségével s még inkább a természet és az emberalkotta világ színeinek és árnyalatainak bangulati sugalmaival. Így az impresszionizmus is, szimbolizmus is elődei közé számítja.

Egyszóval: nem a nagy alkotók, hanem a nagy kezdeményezők sorába tartozott.

LUDWIG TIECK

A szőke Eckbert

Valahol a Harzban élt egy lovag, akit általában csak a szőke Eckbertként emlegettek. Úgy negyvenéves volt, alig középtermű. Sápadt, beesett arcát rövid, világosszőke haj keretezte, mely sima és sűrű volt. Nagyon csöndesen élt magában, szomszédai viszálykodásaiba soha nem keveredett, s nem is igen látták kis kastélyának körfalán kívül. A felesége épp ugyanúgy kedvelte a magányt, láthatóan mindketten szívből szerették egymást, és szokásosan csak arról panaszkodtak, hogy az ég nem akarja gyermekkel megáldani a házasságukat.

Eckbertnél csak ritkán fordultak meg vendégek, s ha mégis, miattuk szinte semmit nem változtatott élete szokásos folyásán, melyen a mértékletesség uralkodott, és úgy tűnt benne mindent a takarékoság irányít. Eckbert ilyenkor derűs és jókedvű volt, s csak ha egyedül maradt, lehetett nála egyfajta zárközöttség, csöndes, visszafogott melankóliát észrevenni.

Senki nem jött olyan gyakran a várba, mint Philipp Walther, az a férfi, akihez Eckbert igazán ragaszkodott, mert benne olyan gondolkodásmódra lelt, mely legtöbbször neki is sajátja volt. Amaz voltaképp Frankföldön lakott, de gyakran félévnel is hosszabb ideig Eckbert várának közelében tartózkodott, és azzal foglalkozott, hogy gyógynövényeket és köveket gyűjtött, majd rendszerezte őket. Kis vagyonából élt, és nem függött senkitől. Eckbert gyakran elkísérte magányos sétáira, és egyre bensőségesebb barátság fűzte őket egymáshoz.

Vannak órák, mikor az embernek nehezére esik a barátja előtt takargatni a titkot, melyet addig sok gonddal rejtett el; a lélek ellenállhatatlan ösztönzést érez ilyenkor, hogy teljesen föltárulkozzék, és megossza a másikkal a legbensőbb dolgokat is, hogy így a barátság még mélyebbé váljék. Az ilyen pillanatokban nyílnak meg egymásnak az érzékeny lelkek, ám némelykor az is megesik, hogy egyikük aztán visszaretten az ismeretségtől.

Már őszt volt, mikor egy ködös estén Eckbert barátjával és a feleségével, Berthával a kandalló tűzénél üldögélt. A láng éles fénye áthatott a szobán, és a mennyezeten táncolt. Az éjszaka feketén nézett be az ablakokon, és odakünn a fák reszkettek a nyirkos hidegtől. Walther panaszkodott, hogy visszafelé még hosszú út vár rá. Eckbert azt ajánlotta,